

Bokanmälningar

Rondo Cameron: Världens ekonomiska historia – från urtid till nutid

Studentlitteratur, Lund, 2001, 572 s.

Varför är vissa länder rika och andra fattiga? Med denna universella fråga inleder den amerikanske professorn i ekonomisk historia, Rondo Cameron (1925–2001), sin lärobok *Världens ekonomiska historia*. Verket utgör en lättillgänglig översikt av mänsklighetens ekonomiska utveckling från förhistorisk tid till nutid, i vilken Cameron bland annat diskuterar ovanstående frågeställning med en ekonomisk-historisk ansats.

I inledningen tar Cameron upp den historielöshet som kan prägla politiker och andra beslutsfattare när dessa avfärdar den historiska analysens potentiella bidrag till problemlösning, med motiveringen att dagens situation är unik och att historien därför är irrelevant. Cameron menar att en sådan inställning underförstått förnekar "naturens enhetlighet, inklusive människans och de sociala institutionernas beteende – ett antagande som all vetenskaplig forskning bygger på". Lite märkligt – och synd – är det av denna anledning att boken så pass snabbt avhandlar forntiden, medeltiden och början av den nya tiden. Redan efter drygt en tredjedel av framställningen har läsaren letts fram till den ekonomiska utvecklingen under 1800-talet. Tyngdpunkten i verket

ligger med andra ord på en beskrivning av framväxten av dagens samhällsstrukturer med deras rötter i industrialiseringen, som slog igenom i Europa på 1800-talet. Även om denna fokusering måhända har naturliga förklaringar i att kunskapen om tidigare epokers ekonomiska förlopp är mer ofullständig, ger den ändå en viss känsla av just historielöshet; intrycket blir att den viktigaste historien är historien om de moderna ekonomiernas födelse och utvecklingstrender. Det är knappast självklart att det är av källorna till industrialismens framväxt och mönstret för de tekniska framstegens spridning i ekonomin som vi bäst förstår vår egen tid. Kanske har till exempel dynamiken bakom Romarrikets ekonomiska expansion och nedgång, eller politiska missgrepp och ekonomiska misslyckanden under 1500- och 1600-talens merkantilism nog så viktiga insikter att ge?

Framställningen är i viss mån uppbyggd som en empirisk prövning av en hypotes om sambandet mellan befolkningsmässig utveckling och inkomströrelser. Befolkningens historiska utveckling i Europa kan relativt väl beskrivas i termer av tre eller fyra perioder av logistisk tillväxt: perioder av accelererande folkök-

ningstakt har följts av perioder med relativ stagnation eller tillbakagång. Varje period av tilltagande befolkningstillväxt har samtidigt åtföljts av ekonomisk tillväxt i per capita-termer. En möjlig förklaring till denna korrelation är, enligt Cameron, att det funnits en övre gräns för de ekonomiska prestationer som, med given teknik, kunnat utvinnas av de resurser som för tillfället stått samhället till buds. Så småningom har en ”epokgörande innovation” (med Simon Kuznets terminologi) inträffat vilket, genom att öka produktiviteten och skapa nya resurser, haft effekten av att höja taket och därmed möjliggöra ytterligare folkökning.

Den första identifierande logistiska tillväxtfasen av Europas befolkning började på 800- eller 900-talet, nådde sannolikt sin största ökningstakt på 1100-talet, började stanna av på 1200-talet och avslutades abrupt med digerdöden 1348, då befolkningen reducerades med mer än en tredjedel. I det medeltida Europa blomstrade den tekniska kreativiteten och jordbrukets avkastning förbättrades kraftigt. Det förbättrade näringsintag som jordbrukets ökade produktivitet möjliggjorde var troligen en viktig orsak till befolkningstillväxten. Denna kom till uttryck både i växande stadsbefolkningar och en geografisk expansion, framför allt österut men också söderut i och med att muslimerna fördrevs från Sydeuropa.

Den andra logistiska tillväxtfasen för Europas befolkning inleddes kring mitten av 1400-talet då befolkningen åter började växa. Det är svårt, enligt Cameron, att se någon påtaglig enstaka orsak till folkökningen denna period, som inte utmärker sig för tekniskt framåtskridande. I synnerhet skedde inga stora genombrott inom jordbrukstekniken. Högre reallöner på grund av en positiv förskjutning i relationen mellan befolkning och jord efter tidigare folkminskning kan dock ha lett till högre födelsetal.

I början av 1600-talet mötte den kraftfulla befolkningstillväxten bromsar i

form av svält, farsoter och krig, i synnerhet trettioåriga krigets decimering av befolkningen i Mellaneuropa. Då såg dock Europas ekonomier högst annorlunda ut mot vad de hade gjort vid slutet av den första logistiska tillväxtfasen. De mest uppenbara skillnaderna var de starkt vidgade geografiska horisonterna efter upprättandet av sjövägar till Asien, samt européernas erövring och kolonisering av västra halvklotet, vilket för Europa bland annat innebar ökad volym och variation i handelsvarorna.

Den tredje logistiska tillväxtfasen, från inledningen av industrialiseringen till första hälften av 1900-talet, utgör, som tidigare noterats, tyngdpunkten i framställningen. Den strukturella omvandlingen med en expanderande sekundärsektor observerades först i Storbritannien på 1700-talet. Särdrag i den industriella omvandlingen var främst den omfattande användningen av mekaniskt drivna maskiner, samt införandet av nya källor till kraft (framför allt ångmaskinen). Centralt inom energianvändningen var också att stenkol ersatte ved och träkol som bränsle, vilket gjorde smältningen av metaller betydligt billigare och minskade behovet av tillgång till skogar.

Under 1800-talet spreds de moderna industriformerna till övriga Europa. Från omkring 1740 hade Europas befolkning åter börjat växa och under 1800-talet accelererade tillväxten till historiskt exemplös takt; under 1800-talet fördubblades Europas befolkning på mindre än hundra år. Av en nationsvis jämförelse framgår att det inte fanns något klart samband mellan industrialisering och folkökning. Troliga orsaksfaktorer till folkökningen var istället att jordbruksproduktionen ökade mycket starkt under 1800-talet. Bättre kunskap om jordkemi och ökad användning av gödning bidrog till högre produktivitet i jordbruket och till att jordbruksarealen kunde utökas.

Efter att ha diskuterat industrialiseringens allmänna tendenser i fråga om de

grundläggande faktorerna – befolkning, resurser, teknik och institutioner – gör Cameron en ländervis genomgång av de tidigt industrialiserade länderna respektive ”senkomlingar och misslyckanden”. Medan de tidiga industriländerna – med undantag av Frankrike – alla hade rika koltillgångar, var en gemensam faktor hos senkomlingarna avsaknaden av kol inom sina gränser. Viktiga resurser som sannolikt bidrog till att industrialiseringen ändå tog fart i bland annat de skandinaviska länderna var, enligt Cameron, ett mycket gott humankapital i form av en utbredd läskunnighet. Lokaliseringen var också viktig för de skandinaviska länderna med direkt tillträde till havet, vilket de alla drog nytta av på olika sätt (för Sveriges del genom uppbyggandet av en egen handelsflotta för export av virke, järn och havre).

Gemensamt för de länder som misslyckades med att haka på industrialiseringsprocessen (södra och östra Europa samt till viss del det österrikisk-ungerska imperiet) var ett mindre välutvecklat humankapital, låg jordbruksproduktivitet till följd av avsaknad av jordbruksreformer samt i skiftande drag styrning av auktoritära, korrupta och ineffektiva regeringar.

Vid sidan av industrialismens framväxt kännetecknades 1800-talet också av en kraftigt växande betydelse för långdistanshandel, vilket gjorde att det vid 1900-talets början för första gången fanns fog för termen världsekonomi. Handeln stimulerades av minskade kostnader dels till följd av billigare transporter i takt med järnvägsbyggande samt förbättringar inom sjöfarten, dels som ett resultat av sänkta import- och exporttullar.

De successiva omvälvningarna under 1800-talet står i bjärt kontrast till 1900-talets början, då det mest destruktiva krig som världen dittills bevittnat på fyra år raderade ut det internationella system av arbetsdelning, som gradvis hade vuxit fram under föregående sekel, och det välstånd det skapat. Ett fredsfördrag som

förvärrade de ekonomiska och finansiella problem som kriget skapat ledde så småningom till ett fullständigt sammanbrott för den internationella ekonomin. Den stora kontraktionen 1929–33, vars primära orsaker det märkligt nog ännu inte råder någon enighet om, förvärrade ytterligare den ekonomiska instabiliteten.

Kvartseket efter andra världskriget medförde den längsta perioden av oavbruten tillväxt bland världens industriländer och den högsta tillväxttakten i historien. De viktigaste orsakerna till den höga tillväxttakten var, enligt Cameron, en genomgående hög nivå på sparande och investeringar, utnyttjande av tekniska innovationer som hade ackumulerats under krigsåren, en understödjande roll från statsmakternas sida samt en rikedom på humankapital. I kontrast till mellankrigsåren bidrog också utvecklandet av det mellanstatliga samarbetet till ekonomiernas blomstring. Under denna långa expansionsperiod för världens industriländer blev det samtidigt, i och med avkolonisering av europeiska besittningar i Afrika och Asien, påfallande tydligt hur ojämnt världens resurser fördelades. Under nästan ett sekels tid hade Europas länder utvunnit väldiga rikedomar av mineraler och annat ur sina kolonier, men efterlämnade sig nationer som var fruktansvärt fattiga och med ett undermåligt humankapital.

Tredje upplagan av boken, vilken är den som nu kommit i svensk översättning, gavs ut 1997, varför den historiska presentationen slutar med planerna inom den Europeiska unionen att införa en gemensam valuta. I den svenska översättningen ingår en epilog skriven av professor Lennart Schön, i vilken mönster i det sena 1900-talets tillväxt diskuteras utifrån de nya förutsättningar som uppstått genom elektronikens framväxt och den tilltagande globaliseringen. Tillväxten mot slutet av 1900-talet diskuteras också utifrån olika teorier om tillväxtens orsaker och med ett mer än sekellångt perspektiv,

vilket är intressant läsning för en ekonom där det "långa" perspektivet sällan är särskilt långt.

En tydlig styrka i Camerons framställning är den lätthet med vilken olika epokers och olika länders ekonomiska utveckling vävs ihop till en helhet, som lämnar läsaren med en god överblick över de ekonomiska framstegens historia. I stora delar kan boken läsas som en presentation av Europas ekonomiska historia. En utförligare behandling av utomeuropeiska ekonomier hade i vissa delar varit önskvärd. I förordet försvarar sig Cameron mot möjliga anklagelser om eurocenterism med att utvecklingen i Europa, i synnerhet under de senaste tusen åren, har haft avgörande betydelse för skapandet av dagens värld. Men om man med ekonomisk historia avser den ekonomiska utvecklingens historia, vilket bokens inledande frågeställning om varför vissa länder är rika och andra fattiga anspelar på, hade trots allt en bredare framställning av den utomeuropeiska utvecklingen varit givande. Cameron väljer att

lägga tonvikten på vissa länders ekonomiska framgång snarare än varför historien inte burit med sig ekonomisk utveckling till andra länder. Ett annat försvar för fokuseringen på Europa skulle emellertid vara att i ett verk där avsikten är att ge en kortfattad framställning av världens ekonomiska historia, vilket redan den engelska titeln "A Concise Economic History of the World" antyder, kan inte allt rymmas. De 500 sidor Cameron använt sig av är väl utnyttjade för sitt syfte. Boken är främst tänkt att användas för grundläggande studier i ekonomisk historia, men kan med fördel läsas av ekonomer och andra samhällsekonomiskt intresserade personer som vill fördjupa sina kunskaper om de historiska förlopp som format dagens ekonomier och som vill få ett bredare perspektiv på dagens ekonomiska utvecklingsmönster.

KAROLINA HOLMBERG
Doktorand i nationalekonomi vid
Handelshögskolan i Stockholm